

משה חיים פלח

בענין צדדין בבין השמשות

ומבואר דאע"ג דקי"ל לזדדים אסורין, ואף למ"ד דגזרו על השבות בין השמשות, מ"מ צדדי אילן לא גזרו בין השמשות, וגדר הדברים נר"י ביאור.

ולכאור' נראה צביאור הדברים, דהנה בשבת (לד א) תנן ספק חשכה ספק אינה חשכה אין מעשרין את הודאי אבל מעשרין את הדמאי, דאף דסברי חכמים דגזרו על השבות בין השמשות ואין מעשרין את הודאי, מ"מ מעשרין את הדמאי, דהך הוי שבות קל, וה"כ אף אי צדדין דאילן אסורין, מ"מ הוי שבות קל וזוה מודים חכמים דלא גזרו בין השמשות.

ובביאור הדברים נראה לכאור', דהנה בעיקר נידון הגמ' אי צדדים אסורין, משמע דאין הנידון אי שייכא זזה הגזירה דשמא יתלוש, וי"ל דלכולי עלמא לא שייכא זזה ע"ס הגזירה, כיון דאינו משתמש באילן ע"מ, אלא יסוד הנידון אי אית ליה שם משתמש באילן, וכל דהוי משתמש באילן הוי בכלל האיסור, ואף דל"ש זזה טעם הגזירה [וכע"ז חזינן בסמוך לאידך גיסא הניחו בתוך שלושה מותר ליטלו, דבתוך שלושה לקרקע שרי להשתמש באילן, וכדתנן

וחכמים אומרים אהייה אילימא אסיפא לימא קסברי רבנן זדדין אסורין, וצפירוש רבינו חננאל וצפירוש רבינו נסים גאון תמהו דמאי קשיא לן, והא באמת הכי קי"ל (שבת קנה א) לזדדין אסורין, ותי' רבינו חננאל וז"ל אף על גב דגרסינן בסוף שבת והלכתא זדדין אסורין ה"מ בשבת ע"מא אבל בין השמשות לא גזרו זכו רבנן צדדין איסורא (והו' ברא').

וב"ה צפירוש רבינו נסים גאון באורך וז"ל ואית דמקשי עלה ואמר וכי מאחר שנפקה הלכה כי הצדדין אסורין למה מתמיהין בכלן צעירובין לימא קא סברי רבנן זדדין אסורין כו' ויש לי לפרק על זו הקושיא ולומר כי זה שאמרו צעירובין לימא קסברי רבנן זדדין אסורין אלו הדברים חוזרין לעיקר דברי רבנן, כל שהוא משום שבות (לא) גזרו עליו בין השמשות, וכשהגיעו הדברים לזדדים התמיהו ואמרו לימא קא סברי רבנן זדדין אסורין בין השמשות. וחזרו ודחו כי בין השמשות לא גזרו רבנן אלא על אילן גופו אבל על זדדים לא גזרו, עכ"ל.

דמי למתקן דרוז עמי הארץ מעשרין הן' וז"כ גדר הדברים [ובתו"י (שבת סט) פי' עוד משום ספק ספיקא, דשמא מתוקן הוא ושמא יום הוא וכ"ה צפירוש רבינו פרחיה (סט)].

ובן זהא דתנן התם דמערבין ומסקינן בגמ' דהיינו עירובי חצירות ולא עירובי תחומין, ושיטת רש"י (סס ולקמן עו א) דאף בעירובי תחומין כל דעירב בין השמשות חייל עירובו, אלא דעירובי תחומין אסור לכתחילה לערב בין השמשות כיון דתיקון מעליא הוא, משא"כ עירובי חצירות ללא תיקון מעליא הוא, לא גזרו בזה בין השמשות, וז"כ גדר הדברים.

ונראה לבאר, דכיון דרוז עמי הארץ מעשרין הן, א"כ כד דיינינן על הפירות עצמן נקטינן דמעשרין הן, והא דאסרוס חכמים בדין דמאי הוי איסור גזר'א בעלמא, ועוד דהרי כלפי היודע דהפירות מעושרין צפשוטו ודאי לא חיילא תקנת דמאי, וע"כ דעיקר תקנת דמאי חיילא רק כלפי הגזר'א ולא בענ'ס החפצ'א, וכיון דלא הוי חלות איסור בחפצ'א, וליכא תיקון בחפצ'א, י"ל דלא חשיב מתקן, והא דאסור לעשר בשבת אף את הדמאי, היינו דמ"מ כבר גזרו חכמים דאין מעשרין בשבת, ואף בגוונא דלא חשיב מתקן.

נמי לקמן (נט ז) חילן ששרשו גזוהיס מן הארץ שלשה טפחים לא ישב עליהן, ומבואר ברש"י ובראשונים דהיינו טעמא דכל למטה משלשה אפילו בחילן לא גזרו עליו דהוי כארעא סמיכתא, ולכאורה ענ'ס החשש דשמא יתלוש לא תלי בשיעור שלושה, אלא דכיון דכארעא סמיכתא הוא לית ליה שם משתמש בחילן].

ומעתה נראה, דהא מודו אף חכמים דכיון דשבותין דרבנן נינהו ראוי להתירן בין השמשות דספיקא דרבנן לקולא [וכמשמעות רש"י (לז ז) דטעמא דרבי דלא גזרו על השבות בין השמשות היינו משום דספיקא דרבנן לקולא] אלא דחכמים סברי ד'גזרו על השבות בין השמשות' היינו דגזרו גזירה מחודשת בפני עצמה לאסור שבות אף בין השמשות.

אך מ"מ יש לומר, דלא גזרו חכמים הך איסור מחודש גזרו על השבות בין השמשות, אלא היכא דשייך עיקר טעם הגזירה והאיסור, אך מה דנאסר בכלל התקנה, בלא דשייך ביה עיקר טעם האיסור, לא גזרו עליו בין השמשות, ולהכי צדדי חילן, דל"ש עיקר טעם הגזירה דשמא יתלוש, אף דהוי בכלל הגזירה, מ"מ לא אסרו בזה בין השמשות.

ובן יש לדון לבאר הא דמעשרין את הדמאי, דהנה רש"י בשבת סס פירש טעמא דלא

תרוויהו ענין קביעות דירה נינהו, ואי דייר הכא לא דייר הכא, ונראה לכאן דבתקנת עירווי חזירות לא חשיב קביעות דירה ממש, אלא הוי תקנה בעלמא משום היכר, לדונו כאילו קבע מקום דירתו במקום פתו.

אולם נראה דהיינו דוקא בעירווי חזירות, אך בעירווי תחומין הוי קביעות דירה ממש [והרמב"ן (לעיל י"ז ז) הוכיח דעירוב צפת מהני מדאורייתא אף למ"ד תחומין דאורייתא, ויעו"ש דנסתפק אי הוי הלכה למשה מסיני או דמסבא קיס להו לחכמים הכי יעו"ש].

ומעתה יש לומר, דדוקא עירווי תחומין, דהויא קניית שביתה גמורה, בזה חשיב תיקון, ואיכא איסור שבות גמור דמתקן, משא"כ עירווי חזירות, דלא הויא קניית שביתה ממש, אלא היכר בעלמא, לא חשיב תיקון, אלא דהוא נכלל בכלל איסורא דאין מערבין, אך כיון דל"ש ציה עיקר טעם האיסור, בזה מודים חכמים דלא גזרו על השבות בין השמשות.

ומעתה מצוה, לכיון דצמעשר דמאי ליכא חלות תיקון, וליכא עיקר סבת טעם האיסור, אלא דהוי בכלל האיסור, בזה מודו חכמים דלא גזרו על השבות בין השמשות.

ובן יש לצאר הא דמערבין עירווי חזירות ולא עירווי תחומין, דהנה לקמן (מה ז) פרכי' לרב ששת דמוקי מתניתין דשלת חזירות כו' (מה ז) כגון שנתנו עירובן באמצעות בשני בתים, ופרכי' דא"כ ליהוי כחמשה ששרויין בחצר אחת ושכח אחד מהן ולא עירב דאסרי אהדי ומשני רב אשי אס אמרו דיורין להקל יאמרו דיורין להחמיר, ופירש רש"י וז"ל אס אמרו דיורין של זו בזו על ידי העירוב להקל להתירן יחד יאמרו שהעירוב מביא כדיורין לתוכה כדי לאסור עליה, הא לא דיירי ממש בגוה דליצעי עירובן בבית אחד.

ובגדר הדברים נראה, דהנה יש לעיין לכאורה היאך מצי אדם להניח עירווי תחומין ועירווי חזירות, והא